

Герман МАКАРЕНКО

ПЛАСТИЧНІСТЬ ЯК ФЕНОМЕН МИСТЕЦТВА ДИРИГУВАННЯ

Пластичність є однією з найбільш цікавих та водночас найменш досліджених категорій, яка становить перехідні, «граничні» стани між певними явищами. Ця суттєва особливість визначає пластичне об'єктом дослідження декількох наук — філософії, естетики, мистецтвознавства та ін.

В філософській рефлексії пластичне постає сполучною ланкою у дихотомічному ланцюгу «людина — світ», слугує онтологічною підставою для формування цілісного світовідношення, створення єдиного образу світобудови. В естетичній науці пластичне слід визначити як естетичну якість твору мистецтва, яка певною мірою характеризує його художність та довершеність. Крім того дана категорія значною мірою пояснює «естетичне існування» (за визначенням М. Бахтіна) людини та розкриває можливості реалізації її творчого потенціалу безпосередньо у самому житті особистості. Особливе значення відіграє у мистецтвознавстві; власне царина мистецтва є одним з наочних проявів пластичного. Найбільш пластичним з мистецтв по праву вважається мистецтво хореографії. Пластичність жестів танцюючого тіла дозволяє говорити про прояв «абсолютної пластики». Скульптуру розглядають як мистецтво застиглої пластики. Тілесна пластичність танцю фіксується (немов би зупиняється) у пластичній лінії скульптури, творах зображальних видів мистецтва. Пластичність рухів музиканта (піаніста, скрипаля, бандуриста та ін.) ми можемо спостерігати під час виконання мистецького твору.

Не дивлячись на універсальність зазначеної категорії, її комплексне дослідження практично не велося. Розгляд певних вимірів пластичного, фрагментарність супутньої проблематики можна знайти лише стосовно самоцінності людського тіла та його тілесності (Ф. Ніцше, В'яч. Іванов, М. Мерло-Понті та ін.), нових принципів організації та семіотичної інтерпретації тексту в західноєвропейській (Т. Адорно, Ж. Дельоз, Х. Ортега-і-Гассет, К. Ясперс) та російській традиції (В. Подорога, К. Свасьян та ін.), створення плас-

тичного образу (Ф. Шеллінг) та формування пластичного світовідношення (М. Бахтін, О. Габричевський та ін.) тощо. Можливо, саме за відсутністю комплексного підходу в дослідженні зазначеної проблеми доволі складно (практично неможливо) знайти безпосереднє визначення «пластичного» як у філософських, естетичних, так і мистецтвознавчих енциклопедичних виданнях. Одну з небагатьох спроб в цьому напрямку робить Т. Пригода, яка визначає пластичне як «певну конфігуративну модель цілісного образу людини і світу, якій притаманні універсальна здатність вираження, первинна присутність-у-світі» [1, с. 8]. Модель (нехай і цілісного образу людини і світу) передбачає щось стателе, константно оформлене, в той час як, на нашу думку, пластичне є особливим явищем, яке характеризує процес постійної зміни. Тому ми хотіли б визначити пластичне як стан переходу між різними явищами, які можна охарактеризувати якістю безперервного, плавного «перетікання».

На нашу думку, пластичне слід розглядати на двох рівнях: зовнішньому і внутрішньому. Пластика жестів танцюриста, ліній твору зображальних видів мистецтв, рухів музиканта–виконавця визначає зовнішній рівень пластичного, який стає його виражальним проявом. Внутрішній рівень характеризує пластичність почуттів і думки, що постають єдиною цілісною системою, яка «розщеплюється» та виявляє конкретні прояви лише на кінцевому етапі творчого процесу. Зовнішній та внутрішній рівні пластичного дають змогу розглядати зазначену категорію у виражальному та естетичному зрізах (де виражальне, на нашу думку, стає результатом безпосереднього прояву естетичного). Виразальність буття визначається присутністю, яка характеризується певною формою. Естетизація почуття-думки реалізується у формуванні внутрішнього образу. Виходячи з цього, слід зазначити, що зовнішній прояв пластичного виявляється у формотворчому принципі, а внутрішній відповідно в принципі образотворення.

В мистецтві диригування рухи рук маестро, його жести визначають зовнішній рівень пластичного. В свою чергу, прояви зовнішньої пластичності значною мірою є результатом реалізації диригентом художнього образу музичного твору. Музика як один з найбільш абстрактних видів мистецтва характеризується постійною зміною, чергуванням певних емоційних станів, або «афектів» за визначенням А. Шопенгауера. Сферою прикладання творчої діяльності диригента стає виконання музично-сценічних, симфонічних та вокально-симфонічних творів, які за глибиною філософських узагальнень, багатогранністю почуттів по праву вважаються найскладнішими у музичному мистецтві. Вирішення головного творчого завдання диригента — поєднання в єдине «виправдано-логічне ціле» усього різноманіття емоційних станів музичного твору, які є проявом глибинних почуттів людини, стає можливим лише за умов

внутрішньої пластичності. Процес «логічного перетікання» одного емоційного стану в інший починається на початковому етапі — створенні диригентом ідеальної внутрішньої моделі. Надалі в репетиційний період фактор внутрішньої пластичності заздалегідь вибудованої творчої моделі допомагає диригентові переконати колег-музикантів у своїй творчій правоті та добровільно спрямувати їх професійні зусилля на вирішення художніх завдань (що певною мірою дає змогу говорити про безпосередній вплив пластичного на психологічні аспекти творчості диригента). Під час виконання твору саме внутрішня пластичність дозволяє маестро створити емоційно-смісловий потік виконання, нейтралізувавши при цьому психологічну напругу публічного виступу з боку музикантів, утягнути їх в творчий процес, а вже разом з ними запалити флюїдами та повести за собою увесь глядачевий зал (що дозволяє визначити певну залежність естетичних аспектів диригентської творчості від категорії пластичного).

Таким чином наявність зовнішнього і внутрішнього проявів пластичного, присутність її на усіх етапах (створення ідеальної внутрішньої моделі, репетиційний період, процес публічного виконання твору) творчості диригента надає цій категорії потужну роль мистецтві диригування.

1. *Пригода Т. М.* Феномен пластичного в культурі: Естетико-філософський аналіз: Автореф. дис. ... канд. філос. наук. — К., 2001.